

שמעתא עמיקתא

גליון תק"ט | פרשת משפטים | תשפ"ב | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג יוהנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

האם מותר לעשות בדיקת אנטיגן בשבת

א. מלאכת צובע. ב. הצבע מוסתר. ג. מלאכת כותב. ד. אינו מתקיים - צובע דרך כלוך. ה. מלאכת בורר. ו. באופן שאינו פסי"ר ופסי"ר דלא ניחא ליה. ז. מלאכה שלא כדרכה. ח. גרמא. ט. היתר בתרי דרבנן ויותר. י. סחיטת המטוש. יא. טטולט מוקצה.

פתיחה

אחד מהדרכים לבדוק אם אדם חיובי לנגיף הקורונה הוא ע"י בדיקת אנטיגן, שהיא בדיקה ביתית בה דוגמים את רירית האף באמצעות מטוש, טובלים את המטוש לתוך שפופרת המכילה חומר כימי (יש סוגי בדיקות שסוחטים את חומר הסופג של המטוש לתוך כלי המכיל את החומר כימי ללא צורך בהטבלתו), לאחר מכן מטפטפים את החומר לתוך שקע בערכת הבדיקה דרכו נכנס החומר ונספג תוך פס המזהה חלבוני מבנה של נגיף הקורונה. אם התוצאה היא שלילית מופיע פס צבעוני אחד, ואם התוצאה היא חיובית מופיעים שני פסים, הופעת הקווים הם ע"י חומרי צבע הנקשרים אל האנטיגנים וצובעים אותם (יש סוגים שצבע הנקשר באנטיגנים נמצא [ספוג] בתחילת הפס, אמנם הוא אינו ממוקם מול השקע בו מטפטפים החומר, אלא רחוק ממנו קצת, אשר על כן הצבע נקשר לאנטיגנים אחר שהחומר נספג בפס). בדיקה זו פחות מדויקת ביחס לבדיקת P.C.R. שהיא בדיקה הרגילה אלא שמבוצעת במעבדה.

יש לדון אם מותר להיבדק בשבת אם אינו חש טוב בע"מ שיוכל לצאת מביתו, ללכת לבית כנסת להתפלל בצבור, לבקר חולים וכדו' ללא מטוש, או דלמא יש לחוש משום מלאכת צובע וכדו'. [מלבד בדיקות אלו מצוינו בדיקות נוספות בסגנון דומה כמו בדיקות ע"י קיסם שמכניסים לתוך שתן. וכן סרט למדידת חום שמצמידים לגוף ומופעים עליו כתובים לפי רמת החום שבגוף. וכמו כן קיים בשוק טיטולים לתינוקות שמשנתה צבעם כשנרטבים ע"מ לדעת אם יש צורך להחליפם].

א. מלאכת צובע

ראשית יש לדון אם יש משום מלאכת צובע ע"י שמופעים פסים אדומים. וע"י **ברמב"ם** (שבת פ"ב ה"כ) שכתב שהצובע מאבות מלאכות. ועיי"ש (פ"ט ה"ג) שהצובע חוט שארכו ארבעה טפחים או דבר שאפשר לטוות ממנו חוט כזה חיוב, ע"כ. אולם נראה דלא שייך מלאכת צביעה בני"ד. דמציו **בחת"ס** (כתובות ה: ד"ה ויש לעיין) שהקשה אמאי במשמש את הבתולה בשבת אין חיוב משום מלאכת צביעה דניחא ליה לצובע הסדינין בדם לראות שהיא בתולה שהרי לכך מכניסים מפה ושושבינים. ועיי"ש שכתב שמבאר נראה דלא שייך **צביעה אלא כשהיא לצורך דבר הנצבע** כגון בזה שהחיה שעיי"ז יראו שנחטש היום אי"כ ע"י הצביעה נתפרא הבשר. משא"כ צביעת הסדין איננו לצורך הסדין אדרבא לכלוך הוא לו. **רק לפרסם שהיא בתולה וזה לא מיקרי צובע**, ע"כ. ולפי"ז י"ל דה"ה בני"ד אין ענין בצביעה דבר הנצבע אלא לראות תוצאת הבדיקה.

וכן מבואר **בקהילת יעקב** (שבת ס"ו מ"ד ויש) שאכתב החילוק שבין כותב לצובע הוא דענין צביעה הוא עשיית תיקון **דבר הנצבע** שמשביחו ומייחרו בה, ומלאכת כתיבה הוא אכתב שהדבר שכתב עליו הוא משמש להאותיות ועיקרו לעשיית אותיות מתוכו [ולא כמלאכת צובע שהצביעה משמשת להשביח את הדבר המקבל הצבע] וכן מבואר **ברמב"ם** (פ"א ה"ט), עיי"ש. ואע"פ דלקמן מבואר **מהלקט יושר** ועוד פוסקים דאף כה"ג יש משום צובע מדרבנן (שהרי בבדיקת העד אין לה ענין לתקן דבר הנצבע ואע"פ"כ תמחו אמאי ליכא משום צובע כה"ג), מ"מ הכא דמיד זרקו י"ל דשרי כמו שנבאר עוד להלן אות ד'. וכן מצאתי דס"ל **להגרש"א זצ"ל** (שמות אברהם א"ח ס"ח ש"ח ס"ק ב אות 2).

ב. הצבע מוסתר

ועוד באופן שהצבע כבר קיים אלא שהוא מוסתר וע"י תופעה כימית משתקף הצבע, י"ל דאינו בכלל צובע עכ"פ מדאו' (ולכאו' כן הוא נמי בני"ד (בחלק מסוגי הבדיקות), ע"י לעיל בפתיחה). וע"י **בפמ"ג** (ס"ו שמ"ז ס"ק א) שכתב דאופן הכותבים דבר סתר בנייר עם חלב שנחבל ולא נתבשל עדיין, ונבלע בנייר ואין רישומו ניכר, וכשאל לחבירו נותן אותו אצל האש ושלחבת ומתחמם וניכר הכתב ההוא (ע"י בירושלמי שם פ"ב ה"ד כעין זה), אם עשה כן בשבת י"ל דחיוב חטאת ליכא, ומ"מ מדרבנן אסור, דדומה לכותב, ע"כ. ומבואר דיש כה"ג איסור דרבנן. וע"י **בשש"כ** (פ"א ה"ט) דמה"ט אסר **הגרש"א זצ"ל** להשתמש במד חום שע"י חום הגוף משקף אותיות א"כ"כ האותיות ניכרות קצת לפני המידדה. ועכ"פ כה"ג אינו אלא איסור דרבנן.

והצ"ח (ח"ד סי' ל - לא) כת' להתייר שימוש במד חום הנ"ל, מטעם הנ"ל, ואף לדעת הפמ"ג הנ"ל כיון שבזה הכתב נחמק מאליו ואינו מתקיים כלל י"ל דשרי. ועוד דהוי רק חצי שיעור כי אין כאן צביעה באורך ד' טפחים. **והמנח"י** (ח"ו סי' כב ד"ה וס) צידד להחמיר נמי אם האותיות אינם נכרות כלל והוכיח מהירושלמי. אולם **בצי"א** (שם סי' ט) דחה הראיה מהירושלמי דמיירי באופן שע"מ גלולת את הכתב שפך על הנייר דיו שהוא סוג חומר כתיבה, משא"כ בהא דהפמ"ג, ע"כ. וע"י **במחזה אליהו** (ס"ו סה - סז).

ג. מלאכת כותב

ועוד יש לדון משום מלאכת כותב דמבואר **בשבת** (ק"ג) דהכותב שתי אותיות בין משם א' בין מב' שמות חיוב. וכן פסק **הרמב"ם** (פ"א ה"ט-ו). וכת' **במגיד משנה** שטר' מהרמב"ם שאינו חיוב על ב' אותיות אלא כשרן שם א', ר"ל שיש להם כונה כגון 'נגי'. וכן פסק **הערוה"ש** (ס"ו שמ"א כ"ד), וכן משמע **מהמ"ב** (שם ס"ק כב), אלא דע"י **בבה"ל** (שם על סעי' ד"ה במשקין) שרש"י ורי"ו ורע"ב חולקים על הרמב"ם וס"ל בזה דע"י לא מצרכין שהיה משמעות, אלא במתכוין לכתוב מתחילה תיבה גדולה ולא כת' רק מקצתה. וכתב **הרמב"ם** (שם ה"ה) דאף הרושם חיוב משום תולדת כותב, כיצד הרושם רשמים וצורות בכותל וכיוצא"ב כדרך שהציריין רושמים. והביאו **המ"ב** (ס"ו שמ"ק כ"ב אות ח). אלא דבני"ד אינו אלא קו בעלמא, וברושם קו כת' **במ"ב** (שם ס"ק כ"ד) דאסור. ועיי"ש **בבה"ל** (על סעי' ה"ה אות ח) שמבואר דהוא מדרבנן, ובאינו מתקיים אין בו אפילו איסור דרבנן לדעת השו"ע, עיי"ש. וע"י מש"כ בזה **בשמעתא עמיקתא גליון** (לפ"ז) ולפי"ז בני"ד יש לדון שאסור דרבנן או אפי' מותר לגמרי.

ד. אינו מתקיים - צובע דרך כלוך

וע"י **בש"ס שבת** (ק"ד) דאיתא דהכותב במשקין, במי פירות ובכל דבר שאינו מתקיים, פטור. וכן פסק **הרמב"ם** (שבת פ"א ה"ט"ו) דאין הכותב חיוב עד שיכתוב דבר הרושם ועומד ועל דבר שמתקיים הכותב עליו, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (שם סעי' ד). וכן הוא **ברמב"ם** (פ"ט ה"ה) דאין הצובע חיוב בצבע שאינו מתקיים כלל, וכל שאין מתקיימת בשבת פטור, ע"כ. וכתב **המגיד משנה** דזה נלמד מדין הכותב הנ"ל ומהמשנה שבת (ק"ג) זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חיוב, ע"כ. וכן פסק **המ"א** (ס"ו שכ"ק כ"ה). וא"כ בגוונא שהפס נחמק ממילא אין בזה איסור תורה עכ"פ.

אלא שבני"ד (בדיקות אנטיגן) אין הפס נחמק, אולם אכתי יש לדון כבה"ג חשיב אינו מתקיים כי אינו צריך לו רק לצורך הבדיקה וזוה"ק. וכן מציונו סברא זו **במהרי"ל דיסק"ל** (ק"ו אות לה) בענין מלאכת קושר דקשר שאינו עשוי להתייר לעולם אם אינו צריך לו לקשר אח"כ לא חשיב של קיימא. וכן פסק **בצי"א** (ח"כ ס"י יח). אלא שמצינו חולקים על סברת **המהרי"ל דיסק"ל** כמו שהבאנו **בשמעתא עמיקתא גליון** רכ"א.

אלא דמ"מ בני"ד יש לדון, דעד כאן לא פליגי אלא בקשר גמור שעומד לעולם אלא שזרקו, אבל הכא י"ל דלא חשיב צביעה כלל מחמת שאין לו ענין בצביעה כולו והוי כדרך כלוך דשרי לדעת **האגו"ר** (ס"ו תפ"ה) המובא **בדרי"מ** (שם אות ג). ואף לדעת החולקים וס"ל אף בדרך כלל אסור כמבואר **בשו"ע** (ס"ו שכ"ק כ"ה) שם סעי' כ' וס"ו שכ"ק ס"ו (מה) אינו אלא מדרבנן, וכבר כת' **המ"ב** (ס"ק נ"ט) דיש לסמוך עליהם היכא דא"א לו לזיהר בזה. ועיי"ש (ס"ו שכ"ק קמ"ו) דאע"ג דמקלקל הוא ופטור, מ"מ אסור לכתחלה ובבגד אדום פשיטא דאסור. ובמקום הדחק הסכימו האחרונים שיש להקל דהוא דרך כלוך. ומ"מ הכא דדרך לזרקו ואין בצביעה שום חשיבות י"ל דלכו"ע שרי. וכ"כ **בשש"כ** (פ"ד אות כא) שאובד שדרכו להיזרק אחר השימוש מותר בכל אופן.

וכן העירוני שהורה **הגרש"א זצ"ל** (עטרת שלמה ח"ו עמ' קכה תשובה מהגרי"י נויבירט זצ"ל) להתייר בדיקת הריון ע"י קיסם המשנה צבעו כשהתוצאה שלילית או חיובית, כמו בני"ד, כי אין זה אלא דרך כלוך, כי מיד אחרי השימוש בקיסם ומצא מה שרצה לראות, הוא זורק את הקיסם. [ובדרך זה מציונו **הגרש"א זצ"ל** (ש"ש פ"ט הגה ערה) בענין שימוש בטיטולים שבשעה שהתינוק עושה צרכי משנתה צבע הטיטול, ובדרך זה מציונו **הגרש"א זצ"ל** (ש"ש פ"ט הגה ערה) בענין שימוש בטיטולים שבשעה שהתינוק עושה הטיטול (והתינוק עושה כן ע"י הטלת השתן והוא לצורכו וכדי שיחליפו לו, אין לחוש), ע"כ].

וע"י **בגרי"א** (ק"א סי' ש"ב) שכת' לדחש דחזותא שאין לו חפץ בה כלל ואין דרך העולם להחשיבה לא חשיב מלאכה כלל, וע"כ המלבן קצת אין בו איסור. והוכיח יסוד הנ"ל דאלי"כ אסור לאשה שפירסה נדה בשבת ליתן שום מוך שהשקנה לנידתה משום צובע. ועוד דאלי"כ ל"י יהודה שאסר דבר שאינו מתכוין לא מציונו בדיקת ז' נקיים, שאסור לבדוק בשבת לפי דעת האוסרים משום צביעה. ועיי"ש דעד כאן לא פליגי אם שרי דרך כלוך אלא כשיש לו ענין בצביעה, אבל בלא"ה שרי לכו"ע.

פניני הלכה

הנוהגים להתענות בז' אדר האם יתענו באדר א'

כתבו הסו"ר והשו"ע (ס"ו תק"פ) משמיה דבה"ג (ה"ל ס"ב)

תענית ל"ט ע"ז) דישנס ימים דארעו בהם צרות לישראל וע"כ ראוי להתענות בהם, וחד מנייהו ז' אדר שבו מת משה רבינו ע"ה. וסתמו דבריהם, ולא ביארו אם הייתה פטירתו בשנה פשוטה או בשנה במעוברת, ואם יש להתענות באדר א' או באדר ב'.

והנה בענין יום שמת בו אביו או אמו, החל באדר, נח' **המחבר והרמ"א** (ס"ו תק"ס"ח) באיזה אדר יתענה בשנה מעוברת. דעת המחבר, דיתענה באדר שני. ודעת הרמ"א דיתענה באדר ראשון, אם לא שמת בשנת העיבור באדר ב' דאז נוהגים להתענות בשני.

וא"כ לענין תענית ז' אדר שבו נפטר משה רבינו, לכאו' הדבר תלוי אם נפטר באדר א' או באדר ב'. ואי נמצא דנפטר בשנה פשוטה, הדבר תלוי במח' המחבר

והרמ"א כיצד נוהגים ביום הפטירה בשנה מעוברת. והנה בגמ' **בסוטה** (י"ב) מבואר דמשה נולד בז' באדר ונפטר בז' באדר. אלא דלחד מ"ד צ"ל דאותה שנה שנולד בה מעוברת היתה, ונולד באדר ראשון. ולחד מ"ד צ"ל לזה [ו"י"ל דנולד בשנה פשוטה, אי"נ בשנה מעוברת באדר ב'].

ועוד אמרינן שם (י"ג) בן מאה ועשרים שנה אנכי היום (דברים ל"א ב'), מה ת"ל היום, היום מלאו ימי ושנותי, ללמדך שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש דכתיב את מספר ימך אמלא (שמות כ"ג כ"ז).

ולפי"ז לכאו' י"ל דאם נולד באדר א', ה"נ אם נפטר בשנה מעוברת נפטר באדר א'. אך אם נולד בשנה פשוטה, אף אם נפטר בשנה מעוברת יש מקום לומר דנפטר באדר ב'.

ואכן מציונו דנח' בזה במדרש (מכילתא בשלח פרשה ו' -והובא בשנינו לטור ב"ק) שישנו רמז וכו' דלר' אליעזר המודעי משה רבינו נפטר בשנה מעוברת בז' באדר א'. ואילו לר' יהושע א"צ לומר שנפטר באדר א'. ולדעת ר' אליעזר נפטר בז' שבט ואותה שנה לא היתה מעוברת. עיי"ש.

ולכאו' יש תלכות המחלוקת זו, דאם נולד בז' אדר א', אם שנת פטירתו היתה בשנה מעוברת, נפטר בז' אדר א'. וכ"כ החיד"א בספרו פתח עינים (י"ח ע"א).

מיהו י"ל דאף אם נימא דנולד בשנה מעוברת באדר הראשון, מ"מ אכתי י"ל דנפטר בשנה פשוטה. אי"נ שנפטר בשנה מעוברת א' באדר השני, דכיון דהקב"ה ממלא שנותיהם מיום ליום ומחודש לחודש, י"ל דאם נתעברה השנה נתעברה לצדיק וזמן פטירתו באדר ב'.

וכן מציונו בשו"ת **הלכות קטנות** (ח"ב סי' ק"פ) דנשאל על המתענה ביום שמת בו משה רבינו באיזה אדר יתענה, והש"ב מסתברא דכיון דאמר ז"ל (י"ח ע"א) שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום, ודאי שאל השנה שמת בה משה רבינו היתה מעוברת לא מת אלא באדר שני, ואפי' אם השנה שנולד בה היתה ג"כ מעוברת ונולד בראשון.

וכ"כ **בפירות דבש** (ח"א דרוש ג' ג' א"ה) דמשה רבינו נולד בשנה מעוברת באדר א', אולם נפטר בשנה מעוברת באדר ב'. עיי"ש.

וכן הוא להדיא **בקיבושין** (ח"ב) דמשה רבינו נפטר באדר הסמוך לניסן. דאמרינן הנה דנולד בז' אדר ונפטר בז' אדר, וזמן פטירתו ע"י ניסן היו שלשים ושלש יום. וי"ל דסוגיא זו לא פליגי על סוגיא דסוטה, ולכו"ע נפטר באדר הסמוך לניסן.

ובמציונו **במהרי"ל** (ס"ו ל"א אות ג) שכתב - ויום שמת בו אביו אם יש להתענות באדר הראשון או השני, על דבר זה שאלו את רבותינו באושריך ולא הושווה דעתם, יש שהורה בראשון ויש בשני. ואני איני כדאי להכריע, אלא דיש קצת להביא ראיה מפורטת משה רבינו ע"ה

דמתענין בראשון, כי אותו המינים כתוב בה"ג. ושמא תאמר הכי עובדא, דבשנה מעוברת היתה ונפטר בראשון, איברא לאו הכי הוא, דבאדר הסמוך לניסן נפטר, דילפינן פטירתו בז' באדר מהועם עלו מירדן בעשור לחודש, פ"ק בקידושין, וכן ליתתו בז' באדר הסמוך לניסן פ"ק דסוטה, דמני' ג' חודשים מיום לידתו עד ו' בסיון יום מתן תורה אליבא דרבי אחא בר חנינא, ולרבי חנינא בר פפי היה באדר א' יום לידתו, מ"מ פטירתו באדר הסמוך לניסן כדלעיל.

